

ס פ ר

מנהגי צדיקי ישראל

•

מכיל מנהגי צדיקי יסודי עולם מוסדי דור ודור אשר באורם נראה אור הנואיר ומבחיך לזקינים עם נערים, הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון, בהתבוננו איך הראשונים כמלאכים, יראו ונאדעזעו ונתרחקו מצי"ט שערים של היתר שלא ליגע בקוץ של איסור, ק"ו בן ק"ו אזובי קיר כמוני היום שצריכים אנו להרבות גדר על גדר, וסייג על סייג, כדי לקיים מצות אפיית ואכילת מצות כהלכתו.

הר"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל, מגן שאול" ד,האלמין" ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
מכון להוראה בשחיתות ובריקות

בעהמח"ס: גיוזולי יהודה (על הלכות ציצית), שו"ת זכחו זכאי צדק (על הלכות שחיטה ובדיקה), חינוך ישראל סבא (מרריך לחינוך הבנים והבנות), מרריך לצניעות, מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכו"ם ו,סימלאק"), מנחת שלום (הדרכה לכשרות), נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, הי"ח), קרושת ישראל (על הלכות יחוד), מזוות שלום (על הלכות מזווה) ושי"ס. בלאאמור: הרה"ג הצ' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תני"ט, רשי"י, ולמעלה בקדוש עד דוד המלך עה"ש.

— ברקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —

— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

ה ת ו כ ן :

עמוד

א	מנהגי מרן רשכבה"ג החת"ס זצוק"ל	א
ב	מנהגי הצה"ק מהר"ם ט"ב זי"ע	ב
ג	הנהגות מהר"ם שי"ק זצוק"ל	ג
ג	הנהגות מרן רשכבה"ג מצאנו זצוק"ל	ד
ה	הנהגות הגה"ק בעל מנחת אלעזר מונקאטש זצוק"ל	ה
ט	מנהגי אדמור"י בית בעלזא זי"ע	ו
יא	מנהגי הגה"ק מהר"י האגער מוויזניץ זי"ע	ז
יד	מנהגי האדמו"ר מספינקא זי"ע	ח
טז	מנהגי הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זי"ע	ט
יז	מנהגי הגה"צ בעל חזון איש זי"ע	י
יט	מנהגי הס"ק מהרא"ז מקרעטשניף זי"ע	יא
כה	מנהגי הגה"ק בעל קול ארי' זי"ע	יב
כה	מנהגי הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע	יג
כו	מנהגי הגה"ק בעל חפץ חיים זי"ע	יד

ס פ ר
מנהגי צדיקי ישראל

**מנהגי צדיקי וגדולי עולם מוסדי דור ודור
ודרכי הליכותיהם בקודש**

פרק א

מנהגי מרן רשכבה"ג החת"ס זצוק"ל

כימי צאתם מארץ מצרים אראנו נפלאות

- (א) יום א' לפני ערב פסח ה' זמן אפיית המצות לצורך ביתו, ונאפו בבית אפייה מיוחדת לו באכטורה של בית מדרשו ולא אפה שם אדם אחר זולתו, וכל המעסקים באפייה ה' לומרי תורה, אף כי הומין אנשים בעד שכר טוב שיחעסקו בה שלא רצה להשתמש בשונה הלכות.
- (ב) כל הקמח ה' קמח שמורים.
- (ג) הוא בעצמו השגיח על האפייה מתחלתה ועד סופה, והוא חלק העיסה לכל מצה ליד העורכינן [כאשר עשה הרא"ש ז"ל, מובא בס' ת"ס ס"ב].
- (ד) השולחן והכיורים שקורין „בעקקען“ ה' מאבני שיש טהור שקורין „מארמאָר“.
- (ה) אחד כל עיסה רחצו הספל ואחר כל מצה נטל העורך את ידיו וגרדו שולחן המערכת בכלי ברזל העשויים לכר.
- (ו) לא הכניסו לתנור יותר מ"ב מצות בפעם א', ואח"ו פסקו מלאפות עד שהוחם התנור קצת מזורש, וצוה על האופה שלא להזיז המצה ממקומה אם לא שהלכה ע"י נגיעת המרדה מבחוץ, ות"ח א' השגיח על זה.
- (ז) הקפיד שלא יהו מתחלת נתינת מים לקמח עד שיוציאו המצה מן התנור אלא שנים או שלשה מינוטען וגם שלא ה' שום חמימות בחדר אשר שם עורכים המצות.
- (ח) בערב פסח אחד חצות אפו לו המצות ג"כ על דרך זה צורך הסדר ולא ה' מקפיד על ג' לעשרון ולא לעשות בהם סימן אלא נאפו כשאר המצות.
- (ט) אם חל פסח ביום א' אפה מצות אלו במש"ק קודם שישב על הסדר (כאשר עשה רבו הגאון בעל הפלא"ה זצ"ל).

פרק ב

הנהגות הגה"ק מהר"ם ט"ב זצ"ל
בעהמח"ס ישמח משה - השיב משה
(נעתק מקו' תהלה למשה, שכ' נבדו מהרי"ו ט"ט
אבדק"ק בערבועשט, גארליץ)

- (א) בחג הפסח הי' מחמיר מאד, הוא לא אכל מצות כל ימי הפסח מלבד מצות כשיעור הזיתים אשר החיוב לאכול בשני לילות הראשונות.
- (ב) החטים המשומרין משעת קצירה לשם מצות נדבקו אחת לאחת כל חטה וחטה ואף גם זאת לא טחנו ברחיים אפי' ברחיים של יד משום שמא יזיע האבן בשעת טחינה ורק דכו במדוכה חדשה שקורין מערוזער.
- (ג) ואח"כ לקחו כברה חדשה דקה מן הדקה ורקרו הקמח איזה פעמים.
- (ד) מיראתו כאשר יעשו המצות גדולים פן לא יהיו נילושים כראוי במהירות ע"כ עשו מצות קטנים מאד כ"כ אשר לא הספיק לו ג' מצות על שיעור הזיתים של לילה אחת עבורו, ולזאת לקח לכל סדר ששה מצות.
- (ה) וגם לא רצה שיאפו שנים עשר מצות בפעם אחד בהתנור שחשש פן יגעו זה בזה, אף כי הי' התנור גדול מאד ע"כ לא לשו בפעם אחת כי אם קמח לששה מצות, וכן לשו עוד פעם אחד קמח על ששה מצות ונאפים בשני פעמים.
- (ו) ועמד בהתנור כל מצה רחוקה מחברתה כמה טפחים, ונאפים בע"פ אחר חצות כנהוג.
- (ז) כל חומר שנאמרה באיזה ספר נהוג בעצמו בחג הפסח.
- (ח) לא שתה קאפ"ע בפסח לאשר כי בס' חק יוסף נאמר כי הוא קטניות, אם כי שחק מזה, עכ"ז הוא בעצמו נהג גם חומר זה!
- (ט) בע"פ הי' מתענה כי הי' בכור ולא רצה לסמוך על סיום מסכת, והי' משלים תעניתו אם שהי' נמשך הרבה בלילה עד שעשה קידוש.
- (י) וכשחל ער"פ בשבת או אכל ביום ה' שלפניו על סיום מסכת.
- (יא) על כרפס הי' רגיל בכחרותו ליקח תפוחי אדמה, ובירך עליו בורא פרי האדמה, אחרי זה סיפר לו בעל ייטב לב זצ"ל נכדו איך ששמע שהגה"ק מוהר"ר נפתלי צבי מראפשיץ ולה"ה הי' מברך שהכל על תפוחי אדמה, עמד וחשב איזה רגעים, ואמר לו אולי האמת עם הרב מראפשיץ ולקח ספר הערוך והראה לו שם נאמר כמהין ופטירות שקורין טארטאפע"ל, ומוכן אשר נתחלף מה שאנחנו קורין קארטאפע"ל והוא התפוחי אדמה, מברך שהנ"ב, ומאו שוב לא בירך פרי האדמה על התפוחי אדמה, וכמדומני שלקח פעטירויל לכרפס מיום זה והלאה.

פרק ג

הנהגות מהר"ם שו"ק
(הנרפס בריש סי' מהר"ם שו"ק על המצות).

לא אכל מצות רק מה שנאפו בח"י רגעים הראשונים משהתחילו בעיסה עד אחר האפי', וכן בער"פ. וסיפר לי ש"ב הרב שי' יאקובוביץ מפה, שהי' מרקרק מאוד כמי שהי' לש בעיסה בערב פסח לא הי' רשאי לרכב אצלו שום ריכוד, אפי' הלל לא הי' מניח לומר, שמא יתזה רוק מפיו.

פרק ד

הנהגות מרן רשכבה"ג מצאנו זצוק"ל
(מס' אוצר החיים)

חודש ניסן

מר"ח ניסן עד אחר חג הפסח לבש רבינו השטריימל (ד"ח).
מר"ח ניסן ואילך הוציאו כל יום הס"ת וקראו בו הנשיא בלא ברכה (לקוטי מהר"ח).
כשבת הגדול דרש רבינו פלפול עצום והלכות פסח (ד"ח).

אפיית המצות

(א) שלשה ימים קודם ערב פסח הביאו רחיים קטנה וטחנו חטים למצה שמורה, ורבינו בעצמו נתן החטים לתוך הרחיים וגם גלגל מעט בעצמו ברחיים הטוחנות (ד"ח).
(ב) רבינו התיר לטחון חטים ברחיים של קיטור (שו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ה).
(ג) רבינו אסר לעשות מצות מחטים שנמצא בהם שום מפני שיש להם חריפות (ד"ח ושו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ח).
(ד) ביום קודם ערב פסח אחר תפלת מנחה הלך רבינו לשאוב מים לשם מצת מצוה, וגם כשנתו והאחרונה בהיות חולה אנוש נסע אל הנהר מבחוץ לעיר לשאוב המים בעצמו (ד"ח ולקוטי מהר"ח).
(ה) היה לרבינו מלבוש מיוחד אשר לבש בצאתו לשאוב מים שלנו (ד"ח).

- (ו) רבינו היה נוהג לשאוב את המים מתוך הנהר בכלי קטן, ואח"כ שפך לתוך כלי גדול (פתחא זוטא סי"ג סק"א).
- (ז) ערב פסח בבוקר אכל עם הקהל סעודה של בשר (ד"ח).
- (ח) אחר ברכת המזון בערב פסח בבוקר שרפו מיד את החמץ (ד"ח).
- (ט) רבינו היה ישן מעט אחר שדיפת החמץ (ד"ח).
- (י) ערב פסח אחר חצות הלך לאפות המצות בראש קהל חסידים חבושי שטריימיל (ד"ח).
- (יא) בשעת לישת המצות ערב פסח נהג רבינו לומר הלל והיה מנגן בעצמו הפסוקים של הודו לה' וגו' ואנא ה' וגו' (ד"ח).
- (יב) בעת אפיית המצות ערב פסח היה רבינו בעצמו מחלק טייגלאך למצות, ולא היה חותך כי אם קורע טייגלאך מתוך המעהרע, וגם עשה מצה בעצמו (ד"ח).
- (יג) לא היו אופין יותר משמונה או עשרה מעהרעס וכלל מהערע היה קערה מיוחדת וכלל מצה מגלגלת מיוחדת, וניר מיוחד לכל מצה ומצה שעליו גלגלו המצה (ד"ח).
- (יד) רבינו אסר לאכול מצות הנאפות במכונה (שו"ת דברי חיים או"ח ח"א סי"ב כ"ג כ"ד).

עוד להני"ל

(שייך לאות ב)

עיי"ש שכתב שלא ראה את הריחים מעולם. אך זה איזה שנים אשר בני החי"ג מהר"ד נ"י אבד"ק קרשאנוב וכו' נסע סמוך לעירו לפריסק אשר שם ריחים של קיטור וכו' והוטב בעיניו למאור עיי"ש אופן מהלך הריחים, ועיין בשו"ת בית היוצר סי' כ"א שכתב שמע מאנשים נאמנים שהח"צ הנ"ל היה פה כמרינתנו וראה הדאמפ מיהלען ואמר שאינם דומים להנהו דאמפ מיהלען שכפריסק ועי"כאן לסמוך להתיר עיי"ז בשארי ריחים, ועיין גם בספר מנחת משה סי' ט"ו אות ט' שהביא תשובת רבינו וסיים דלפי דעתו אין להחליט היתר בזה ככל מקום ובכל עת ומוטל על המורה בעת שיכשיר הריחים של קיטור לפסח להשיגו היטב על כל פרטי אופני המכונה כי עניני המאשן משתנים ככל עת, ועיין בשדה חמד מערכת חו"מ סי' יוד באריכות.

(שייך לאות ג)

ז"ל רבינו שם, וזכרתי בעת ילדותי בהיותי רך כשנים נשאלה שאלה זו מלפני הגאון מו"ר בעהמ"ח ים התלמוד והוא אסר עפ"י רא"י ממשנה אחת והאריך הרבה, ואיזה גדול הדור התירו, ושלה מורי הרב הנ"ל השאלה זו להגאון בית אפרים ועתה נדפסה תשובה זו בכ"א, וזכרתי כמעט בבירור שגם בעל תו"ד אסר וכן נתפשט המנהג לאסרם, אולם הגדולים אשר היו אז בק' ואמושטש התירו וצחקו על האוסרים והמה היו גדולים מאד ולא השיגו על האוסרים וכו', ובדבר זה כמעט א"א להכריע דעפ"י הדין נראה שאם אין הרבה שומים מותר אך המנהג לאסור, וכן שגור בפ"ב ב"ב שרואים שתבואה שיש בה שום מחמץ מהרה הרבה למאור ומי יבוא להקל נזכר איסור חמור בזה וכו' עיי"ש שהתיר רק בשעת הרחק עפ"י כמה תנאים, ועיין באריכות בשדה חמד מערכת חו"מ סי' י' אות ו'.

[שייך לאות ר]

ב' במטה משה סי' תקמ"ז, ואם טורח הוא לו שלא יובל לשאוב בולן על ררך זקן או חולה, מ"מ יטריח את עצמו לשאוב מי המצות שצריך לסרר וכו' עיי"ש, ובסי' יסוד יוסף פרק פ"ר כתב, ובהגיע חתת לילוך אל מקום המים לשאוב מים של מצות מצוח, גם אם הוא נגיד וגדול כחוק ערת ישראל לא יקפיד על כבודו מלמנוע לילך בעצמו לשאוב מי מצות, ובל אחר מישראל יוררו וישמח שזכתו השי"ת ב"ה בחיים ולשנה הבאה נשאוב מים ממעינות ז' יצועה בשנוכה לראות בעינינו מינו חיים של באר מרים הנביאה וכו' עיי"ש.

כתב בספר קב הישר, ראיתי נוהגין להרבה גדולי ישראל בשחיו שואבים מים, היו לוקחים בלי קטן והיו סופרים בכל פעם ששפך המים א' ב' ג' ד' ה' ו' עד שהיו סופרים כל ב"ב אותיות שבתורה, כדי להמשיך קדושת אותיות של התורה אל תוך המים.

[שייך לאות ז]

בעת הסעודה אמר פעם רבינו, בכל הרברים אשר ברא השי"ת בעולם יש ממוצע, בין דומים לצומח יש ממוצע, „קארעל“, בין צומח לחי יש ממוצע אדני השדה, בין חי למדבר יש ממוצע קוף, בין עולם הזה לעולם הבא הממוצע סעודת לוייתן, בין חמץ למצה הממוצע הסעודה שנהגים העולם לעשות בערב פסח בבוקר (הגדה, דברי חיים).

[שייך לאות ז]

בשו"ע סי' תנ"ח, נוחגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר שש שעות שהוא זמן חקרכת קרבן פסח. ועיין בז"מ שכתב שבן המנהג במרינות אלו, ועיין בב"י וב"ב מהד"יו סי' קצ"ג רטוב ליאפות כל המצות אחד חצות אם אין בני ביתו רבים, ועיין במאמר מרדכי שכתב דהאיורא מקילק חרבה דברר מפני הדוחק וזלת קצת שנוהרין בזה.

[שייך לאות יא]

ב"ב בעבודת הקורש לחה"ר"א ז"ל במורה באצבע סי' ז' אות ר"ה, וכן נמצא בסידורי הספרדים ובמחזוריהם המנהג לומר הלל בערב פסח בשעת אפיית המצות, וב"ב בסידור ר' שכתו ז"ל שהוא זכר לקרבן פסח בראמרינן בתמיר נשהט, קראו את הלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו עיי"ש, ועיין בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' ג"ט דמה ראמרינן בברכות הקורא הלל בכל יום הדי"ז מחרף ומגרף, בבר פ"י דרבינו יונה שם רהטעם הוא שנראה באלו אין הקב"ה עושח נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו בבר, אמנם בשקורא ההלל בערב פסח בעת שחיתת הפסח בזמנו לזכר הנס ולזכר הקרבן שאמרו אז ההלל בזמן שביהמ"ק קיים לא שייך טעמו דרבינו יונה, עיי"ש.

פרק ה

הנהגות הגה"ק בעל מנחת אלעזר אבדק"ק מונקאטש זצ"ל (מס' דרכי חיים ושלום)

א' מד"ח ניסן ער י"ב לחודש הי' נהוג בבית מרדשו שבעצמו הי' קורא בספר תורה וכל העם שומעין (בגמר עלינו קורם עלינו לשבח) את סדר הפרשה של הנשיא דבר יום ביומו, ועיין בספרו דברי תורה (ח"ו אות י"ז) שכן הוא מנהג אבותיו עוד מהגה"ק בעל בני יששכר זי"ע לקרותן בס"ת בכל יום וביום י"ב

ניסן ישלים הנשיא ויקרא גם פר' בהעלותך עד כן עשה את המנורה (כמו בזאת חנוכה) הגם דבשל"ה (ויש מס' פסחים) כתב לקרות גם ביום י"ג פר' בהעלותך אולם כיון שקורין בס"ת יש לקרות ביום י"ב פר' בהעלותך כדי שלא לטלטל ס"ת ביום י"ג בשביל קריאת אלו הפסוקים (בהעלותך) לבד כיון ש"ג אינו יום הקרבת הנשיאים כלל, ע"כ.

(ב) אחרי קריאת הנשיא הי' אומר היה"ר וכו' שתאיר היום בחסדך הגדול על נשמתין קדישין וכו' הנדפס בסידורין אך הנוסח שנדפס שבאם אני כו' דעתו הי' שלא לומר כן כי מה יעשה מי שיודע שבטו שהוא כהן או לוי רק יאמר סחם, יה"ר מלפניך יאו"א שבזכות הנשיא משבט פלוני שקראתי בתורתך הפרשה של הנשיא היום יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין וכו' (מנח"א ח"ו כח"ק סי' ג"ח). ומקורו העיר (בספרו דרבי תורה ח"ב אות ג') לומר יה"ר הג"ל ולהתפלל על נשמתין קדישין שהוא בזה"ק פר' בלק (דף קצ"ו ע"ב) וכן מובא בקב הישר (פרק פ"ה) אך לא הביא מקור הרבדים עיי"ש.

(ג) עפ"י רוב כשחל ר"ח ניסן בחול הי' באותו יום זמן טחינת חטים של פסח למצות שמירה עבודו ועבור אנשי ביתו והסמוכים על שלחנו ביו"ט ש"פ (עיי' סי' תקמ"ג).

(ד) החטים לקמחא דפסחא של הקהל לאנשי עירו הביאו אליו מאותו החטים קומץ גדול לבחינה ואם נמצא רק בצל א' קטן בחוכו (שנקרא צויבילי) פסל לגמדי מין חטים הלו לפסח ולא הכשיר רק חטים שלא נמצא בהם כלל בצלים ואחר הבדיקה שלא נמצא בצלים לקח קומץ על שלחנו ובדק כל חטה בפ"ע אם אינו מבוקעת (שקורין אויסגיוואקסע"ן) וכשנמצאו מבוקעות העבירן לחוד ולעומתן החחיל למנות החטין משל הקומץ אחד לאחד שאין בהם שום שמץ רק בריאות וטובות וכשהי' באותו קומץ שמונה פעמים ששים נגר המבוקעות אז הכשירן לפסח ואם לא נמצא כשיעור ביטול כזה לא הכשירן.

(ה) החמיר מאוד במדינותינו בגליל התחתון ובפרט בעירנו פה שלא ליקח קמח לפסח מקמח שנטחן ברחיים של קונסט"ט דאמפ"ף מיהל"ע כי יש חשש גדול מפני האויפציג"ע (עלעוואטאָרס) הרבים המה הקנים חלולים אשר בכותליהם מבפנים בחוכם ימצאו חתיכות בצק הרבה נדבק וא"א להסירם בעת הטחינה כי הוא כעצמים בטטן המליאה ועל הקמח ההולך ונטחן בחטה הנפרכת ועוברת הרבה פעמים ע"י האויפציג"ע יש חשש איסור הלו גם אם הרחיים יתנהג ע"י אופנים בכח המים ולא בקיטור וגם ברחיים קונסט כאלו תחת הוואל"ץ מחמת חום הברזל קזייע וכהנה חששות (מנח"א ח"ג סי' ע"ה). ובצוואתו הקדושה אות ה' מזהיר לבני עירנו שלא לשנות בזה ממנהגו בענין קמחא דפסחא וכהנה.

(ו) הרחיים שוהתיר לטחון החטים לפסח עבור בני העיר הי' של רחיים ורכב בלי וואלצע"ן ובעצמו עמד על המשמר לברוק בחודין ובסדקין בשעת הכשרתה וכשנמצא סדק כל דהו על קנה של ירידת הקמח וכן על הצלינדע"ד בכל מקום שנוגע הקמח ועבור דרך שם ציוה להרוק את הסדק בחתיכת שק ובלאות סכיב

מנהגי צדיקי ישראל

ז

הדק היטב באופן שלא יגע הקמח שם כלל, והמשי שעל הצלינדע"ר הנו' שעובר שם הקמח ציוה שיהי' בכל שנה לטחינת הקמח של פסח חדשה ויפה.

(ז) ולטחינת קמח שלו שהי' שייך לו ולבני ביתו כנ"ל (בסי' תקל"ט) החמיר עוד יותר שהרחיים יהי' של יד מיוחד לפסח לטחינת חטים שמורה והשניח וברק היטב שיהי' האכנים הטוחנים מנוקה שלא יהי' מדובק בה קמח משנה העבר ואחרי נקיית הרחיים הי' טוחנין הקמח וגם סייע בעצמו קצת למלאכת הטחינה משום חיבוב מצה, ועבור אנשי העיר והסביבה העמיד נאמנים כשרים על המשמר בין להטחינה בין להאפי' איש על מחנהו ואיש על דגלו.

(ח) לאפיית המצות של הקהל לאנשי העיר שנערכו והוגבלו ע"י נשים והמוני עם הי' נוסע מדי יום ביומו ולפעמים בדילוג לבתי האפי' וכשכא ומצא דבר שלא הוטב בעיניו הי' פוסל בשפיכת מים על חלק העיסה או המצות וכיו"ב ולא חש על כל בנוגע לזהירות משימצא משהו חיצא למען ישמעו ויראו ולא יירדו עוד.

(ט) אזהרות שנסדרו ונדפסו בפה"ק ע"י מר אביו אבוהן ורכן של ישראל מרן בעל דרכי תשובה זי"ע, הי' רגיל ליתן לכל בית אפי' ועל אחריות הנאמן המיועד להשגחה לקיימם פתשגן הכתב דיני לישא ועריכה ואפי', ונסדרו מהנ"ל בלשון (ושארגא"ן) המדוברת (עי' מדור הלכה).

(י) גם לביתו הובאו מצות מקמחא דפסחא של הקהל שנקראו מצות פשוטים משומר רק משעת טחינה ואילך לצרכי ב"ה ומשרתיו ושנאפו בא' מתנורי האפי' בעיר תחת השגחה (ומכ"ב הלכו ועמדו ביחוד על המשמר בשעת אפיית מצות הללו) ורבינו אכל ממצות הללו באחרון ש"פ ולכל המסובין, משא"כ מצות שמורה (כנהוג שמירה משעת קצירה ואילך) בעדו ולכל הסביב על שלחנו לוי' ימות החג הי' נאפים בביתו כנו' והלאה.

(יא) לשאיבת מים לאפיית מצות שמורה שלו הי' הולך בעצמו קודם תפלת מנחה בזמן המיועד ושאל ממקור מוצא המים בחדרת קודש לתוך כד גדולה של עץ ונשא הכד של מים בידיו למקום המוכן, ואחריו שאבו שאר העם בחצירו.

(יב) ולערב פסח הי' שאיבת המים בין מנחה למעריב ג"כ בעצמו כד הראשונה כנו' ופלגי מים ירדו עיניו ברב תקוה לקיים ושאתם מים בששון בביהמ"ק ב"ה, ואחר והשאיבה בער"פ בין מנחה לערבית חילקו מזונות וי"ש.

(יג) אפיית המצות שמורה הי' בא' מחדרי ביתו ע"י עוזרים אנשים והוא בתוכם מראש ועד סוף ועסק במלאכת הקודש (מלבד ההשגחה על הכל) לישא המצות אל התנור לאמר בפה קדשו „א מצה אין אויווען אריין לשם מצות מצוה“ „און נאך איינע“ וכי' וכ"פ הי' ג"כ מנקר המצות בעצמו (דערלי"ן), ובראשונה חילקו חלקי העיסה להעורכים והתחיל לומר כהן לוי ישראל בשעת חלוקת העיסות.

(יד) על הלישה דקדק שיהי' בכל שנה כלים חרשים של פארציליי"ן שיע חלק לגמרי.

(טו) לא הניח שיערכו המצות הנ"ל על דפי הקרשים הגם שהם חלקים כי אם על נייר משומר שבכל משך רבע שעה או פחות ניתנו נייר חדש על הדף.
 (טז) בכל חמשה עשר מינוטען. רחצו ידיהם כל העוזרים ומסייעים באפיית המצות.

(יז) ברוב פעמים הי' מדקדק שיתרמי יום אפיית המצות שמורה שלו ביום שקורין נשיא לשבט גד לסימנא וגדא טבא, ואחר גמר אפייתן הי' עושה סעודה (וישב בהסעודה עם לבוש כובע הקאלפי"ק על ראשו כיומא דפגרא) והעוזרים ישבו עמו במסיבה זו והעמיד יין לשמח לבב אנוש לכבוד שמחת היום הכנה דרבה לזמן חירותינו.

(יח) בשנת המלחמה (תרע"ה) ולחם אין בכל הארץ ונתקיים בנו מקרא שכתוב והשיכו לחמכם במשקל וכו' וכל התבואות ויבול הארץ יתגנוזו יתאצרו באוצרו מסכנותיהם, ורבינו רואה את הנולד זיהר גם הוא עוד באמצע חדש החורף לעשות צעדים ופעלים לטובה להמציא חטים עבור ערתו לצורך פסח ותהי ראשית מלאכתו לשאול את פי נשיאי וראשי הלשכה הארטאדאקסי בפעסט וערך בזה תשובתו הרמתה והוא לא נדפסה במנחת אלעזר ח"ג סי' ע"ה, טעמו עפ"י התורה שאינו רוצה בשום אופן קמח של קונסט רחיים והיתה תשובתם חטים אין שום מבוא וזאת מצאנו רשיון להיות הקמחא רפסחא לכל המדינה נשפע מהרחיים וואלץ שלנו ואין דנין אפשר משאי אפשר ושעת הדחק שאני והוא לא שת לבו גם לזאת ונסע לפעסט לדבר עם הראשים הנ"ל פה אל פה והוא עומד על דבריו כי רק חטים ולא סלת, ומן הנמנע בזמן כזה להשיג רשיון על חטים גם רשיון לקמח השיגו אך מצער הוא לפי מדת קהלות ישראל שבמדינה, ומה יתנו גם למונקאטש לפי הערך, והוא נשאר מלא עצבון ונפשו עגומה כמובן. ובחלוננו חזיון לילה ואביו הקדוש (בעל דרכי תשובה) לפניו וא"ל בני יחידי אל תירא ואל תחת צערך ויגונך בא לפני יען אשר הי' עם לבבך שלא ישונה בעיניי הרת ממנהג אבותיו מה טוב עשית לבוא לכאן ולדבר עם השר היועץ הממונה על כך ותבשר מאתי כי דרכך צלחה תשכיל תצליח, ובבוקר וקודם חצות היום נתקבל מאת השר הנ"ל בכל כבוד ויקר והכירו כי הוא איש אצילי, ובבקשת רבינו בהתלהבת עצום הפעיל על השר היועץ וא"ל דעו כי כמה רבנים וראשי הקהלה ממדינתנו פנו אלי בענין הזה ובקשתם נשאה מעל ואדוני הרב ממונקאטש הוא יחידי אשר דצוני להרגיש רוחו ולמלאות מבוקשתו ובוה נפטר מאותו בהבעת רב תודה ות"ח וכן הי' והי' לאות ולפלא (עיין בתולדות דבינו).

פרק ו

מנהגי אדמור"י בית בעלזא ז"ע

- (א) בכ"ב אדר החחיל הכנה אפית המצות – הכשרת הדיחיים.
 (ב) קמח של פסח לקחו רק מריחים של מים, מרן מהרי"ד ז"ל נסע לבד להכשיר הטחנה, ומרן מהר"א ז"ל שלח את חתנו הה"צ ר' שמואל ז"ל.
 (ג) מי ששכר אצל בעל הטחנה את זכות הטחנה של קמח של פסח למכור, נתן למרן מטבע של זהב, ביום שקבל מרן המטבע נתן תקן משקה ומוזנות.
 (ד) מרן היה מקפיד מאד עבור החטים שקנה בשביל מצות לשלם עוד לפני בדיקת חמץ, אבו לא היו לו מעות לזה ושלם לפני בדיקת חמץ.
 (ה) סמוך לבעלזא היה הכפר בודינא, ושם גר חסיד א' בשם ר' שמחה, היו לו שם בכפר שדות ומשדותיו קצרו החטים למצה שמורה. החטים היו אצלו עד אחרי פורים ואז נסעו אליו, הביאו החטים ושטחום בחוץ על השמש לייבש, סידרו וניקו את החרד הגדול, סידרו שולחנות והביאו צלחות מיוחדות והחסידיים עמדו על יד השולחנות וברקו כל חטה, לא השאירו החטים כל הזמן בלי שמירה, בלילה החליפו משמרות לשמירה ואח"כ הכניסו הריחיים להתחרד הגדול ושם טחנו החטים. לפני תפלת מנחה בא אדמור"ר ז"ל שמה והתחיל בעצמו לטחון, אחריו בניו ויו"ח וכל החסידיים, עד שגמרו את הכל. אפיית המצות התחילה ביום ר"ח ניסן, מרן ז"ל בא לחרד הגדול איפה שאפו, להשגיח. בלילה היתה שמירה לכל הלילה נשארו בחדר לשמור, כשגמרו סגרו בארונות שהיו בחדר הגדול ומרן שלח לאנשים חשובים מחוץ לעיר ממצות אלה.
- (ו) שבת הגדול: היו נוהגים להכין לסעודה שניה שתי פשטיות נוספות על אלה שבכל שבת. אחת היו עושים מקמח מצה, שהיו לוקחים מן הקמח ממנו אפו מצות לפסח, השניה היו עושים מחלה של שמחת תורה שהניחו למשמרת עד שבת הגדול.
- (ז) בכל השנתות שבין פורים לפסח היה רבינו נוהג לאכול אזני המן (המן טאשין).
- (ח) הפטרת „וערבה“ – רק כשחל ערב פסח בשבת.
- (ט) הקדימו להתפלל תפלת מנחה ואחר מנחה היה אומר „עבדים היינו וכי“.
- (י) בליל י"ד בין השמשות, שאבו „מים שלנו“ מנהד (בבעלז) וכא"י – מברז שבחצר או מבאר.
- (יא) ונהגו אז גם לטבול בו כלי חדש.
- (יב) רבינו בעצמו שאב כמה פעמים ואחר כך שאב הקהל.

מנהגי צדיקי ישראל

י

(ג) הקפיד לקחת בכל שנה כלים חדשים לשאיבת „מים שלנו“, הכלים היו כלי חרס.

(יד) לצורך בדיקת חמץ לקח מלבד נר שעוה גם נוצה, מטלית וכף שר עץ. (בשעת שריפת החמץ היו שופרים את כל זה יחד עם החמץ). לא נהר לכבות את החשמל בעת הבדיקה. מרן ז"ל בעצמו בדק כל החדרים, גם החדר הגדול.

(טו) המנהג היה להניח הכף עם החמץ הבדוק על ההענגי-לייכטר בחדרו של מרן זצ"ל. לפיכך גדולה היתה המנהג עד כדי כך שבשנה האחרונה של מוהרי"ד זצ"ל לא היה בו כח להשים בעצמו החמץ על המנורה התלויה, ציוה שיגביהו אותו עם הכסא והניח בעצמו החמץ במקומו הראוי. לאחר שאמר הבטול בעת שריפת החמץ חזר ע"ז גם באדיש: אין איך זאָל מיך מיט דעם גאַרנישט אנקערן.

(טז) בעת שריפת החמץ אמר דברי תורה בדמעות שלישי, אם כי לא היה זה דרכו, והיתה אז התעוררות גדולה. בבעלו היה בנוי תנור מיוחד קטן באחד הפרוודורים בתוך כותל הבנין לשריפת החמץ.

(יז) בסעודת סיוכו בערב פסח היו שותים גם יין של פסח.

(יח) לאחר הבדיקה, היה מחלק מזונות ויין שרף ואכל או אזני המן שהושארו במיוחד מפורים.

(יט) פעם אחת בערב פסח שאל אחד אם מותר לילך בבקר על קברי צדיקים בבעלזא, ואמר אם יכול להגיע שמה קודם חצות תוכל לומר התפלות השייכות לומר שמה, ואם תגיע שמה רק אחר חצות היום, תוכל לומר רק תהלים ולא התפלות.

(כ) בערב פסח אחרי חצות אפה מצות. בכל הפסח היה רבינו אוכל רק מצות (לסעודת יום טוב וסעודת אסתר) ממצות מצוה של ערב פסח.

(כא) רבנו בעצמו היה מתעסק באפית מצות אלה. על תשע מצות היה עושה סימנים לפני שהכניס לתנור כדי להכיר אותם אחר כך. בעצמו היה שופך המים לשלשת העיסות מהן עשו המצות הללו וכן היה מתחיל ללוש כל אחת מהמצות הללו.

(כב) כשהיו המצות ערוכות, נשא אותן מרן זצ"ל למקום שהיו יושבים מנקרי המצות, הניחם ע"ג השולחן ועשה בעצמו הסימנים בהם: שלש מצות הראשונות של עיסה הראשונה עשה בהם סימנים כדי לדעת איזה הראשונה, שניה, ושלישית. ולפי הסדר הזה לסדרם בקערה. ככה עסק בג' עיסות הראשונות, במצה הראשונה של עיסה הא' עשה חתך אחד בסכין לסימן, בשניה עשה שני חתכים ובשלישית עשה שלשה חתכים, כן עשה סימנים בשלש מצות הראשונות של עיסה ב', רק הסימנים היו באופן אחר היינו עשה קשר (קניפ) באצבעותיו הקדושות, במצה הראשונה קשר אחד, בשניה ב' קשרים ובשלישית ג' קשרים, כן עשה בשלש מצות הראשונות של עיסה הג', רק שוב סימנים אחרים: לקח חתיכת עץ חד וחלק המוכן לזה ועשה חור אחד במצה הראשונה, ב' חורים במצה השניה

ושלשה חורים במצה הג'. הרמו מהסימנים האלה בהמצות, היינו „שניידען“ „קניפען“, „לעכערן“, ראשי תיבות שלהם הוא: „שקל“.

(כג) מרן זצ"ל היה לבוש אז בבעקישע לבנה. היתה זאת ירושה מאת זקינו מרן שר שלום זצ"ל. אפיית המצות היתה בחדר הגדול, שם היה בנוי תנור גדול מיוחד רק לאפיית מצות, בר"ח אפו בעד בני ביתו והיושבים, לאפיית המצות בר"ח ניסן בא רק כמה פעמים לעיין ולראות איך הולכת העבודה הקדושה, אפיית המצות. אז היתה קפידא שלא לאפות רק ב' ימים ולא יותר אפילו אפו בשני הימים מעט מזער. והטעם לזה, מפני שצריך זריזות גדול ושמירה יתירה עבודה הזאת, ולכן לא רצו האדמו"רים זצ"ל לקבל עליהם רק ב' ימים אחריות הגדול, לעומת זה בער"פ עבד מרן זצ"ל בעצמו כנ"ל.

(כד) החדר הגדול היה מלא יושבים וחסידים אשר באו להסתופף בצלו הק' בחג הפסח, מרן זצ"ל היה בעבודתו זו בדכקות גדולה ממש שלא ניכר בפניו הקדושים אם עכשיו הוא ער"פ או ערב יוהכ"פ, הטיל אימה ופחד גדול מאד על כל העומדים סביבו.

(כה) בשעת אפיית המצות היה אומר הלל שלם ללא ברכה.

(כו) כשהיו מביאים את המצות הביתה היה מקפיד שיניחום על גבי המטה.

(כז) היה נוהג לעשות עירובי חצירות בכל ערב פסח לכל השנה (מלבד כל עש"ק) עבור כל בני העיר.

(כח) את המצות של עירובי חצירות היו תולים במקום גבוה (בכותל המערבי) והיתה נשאר שמה עד ערב פסח הבא, ואז היה רבינו מחלק אותה למקורבים.

פרק ז

מנהגי הגה"ק מהר"י האגער זצ"ל האדמו"ר מוויזניץ זי"ע (מספר קדוש ישראל).

החדש הזה... - הכנות לפסח

(א) מנהג היה קיים בגרו"ד, כי כל ערב ראש חודש ניסן היו אומרים „יום כפור קטן“ בניית הכנסת הגדול, ובתומו אמר המרא דאתרא דרשת התעוררות והספיד את גרולי הדור שהסמלקו במשך תקופת החורף, גם מרן זי"ע היה משתתף במאורע שהוא ושהה שם כשלוש שעות.

(ב) את פרשת ה„נשיא“ הי' קורא מתוך סדור.

(ג) הסביו הס"ק: חז"ל אמרו (ר"ה ט"ז). כי בפסח נדונים על התבואה והשבת שלפני כן הרי משפיעה על ימות השבוע - כמובא בזהר הקדוש (יתרו פח.): „כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעא תליין“ - יוצא אפוא, כי היא

הגורמת השפעות טובות לכל השנה, על כן היא נקראת „שבת הגדול“ – בשבת זו היה מקדים רבנו להתפלל שחרית דקות ספורות לפני המועד הקבוע.
 (ד) בדרך כתו של רבנו לשאיבת „מים שלנו“ היה נוהג לסור תחלה אל הרה"ג ר' פנחס ציטבורים זצ"ל – ראש בית הדין, למכור את החמץ.
 (ה) שאיבת המים שלנו נעשה ברוב עסק. החסידים שבאו מתפוצות היו אומרים, כי דמי הוצאות הנסיעה כבר השתלמו להם בהיותם במחיצת הס"ק בעת שאיבת המים.

(ו) לבדיקת חמץ חבש מרן זי"ע את הספאדיק. ההכנות למצוה היו גדולות וההתרגשות עזה. רבנו ברך את הברכה והוציא ידי חובה אחרים ממקורביו, שהתפזרו אורזי כן לבדוק את כל הבית לחלקיו. בשעת הבדיקה היה מהלך רבנו, דופק על לבו ומכריז: „אוי, אוי, אוי“ וכל שומעיו פלצות אחזתם; לבם נשבר לרסיסים לקול אנוחיו.

(ז) פעם בתום בדיקת חמץ פנה הס"ק לר' מרדכי חנא ז"ל, פתח בפניו את כותנתו וסח לו: „כעת, בדוק את החמץ שבלבתי“. ברם רמ"ח פתח פיו בחכמה והשיב: „הרי הלכה היא: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ, אין צריך בדיקה“ (פסחים ב:).

(ח) באור לארבעה עשר היה נוהג רבנו לכתוב מכתב שלומים לבניו וחתניו. בעוד שמרן זצ"ל גר בויוניצא היה המנהג בביתו להכין מים בטרם בא החג, לכל שמונת ימי המועד. בגרוו"ד לא נהג כך, אלא השתמש במים מסוגנים מהברז.

(ט) מצות אכל רבנו במשך כל ימי החג מאלו שנאפו בערב פסח.
 י) הס"ק היה בכור וסיים מסכת בכל ערב פסח. בסיימו פעם את מסכת גיטין – בחדר הגבאים שהיה בלי חלונות וקשה היה לראות – רצה בנו הגה"צ ר' אליעזר זצ"ל לסייע לו בקריאת הרש"י, אך רבנו סרב לקבל עזרתו ובעצמו עמל לקרוא מלה במלה.

(יא) פעם בערב פסח בעת אפיית המצות פנה מרן זי"ע אל הרה"ג הדיין מקאסוב זצ"ל ואמר: „היום בעת הסיים' כשאמרתי קדיש התכוונתי על הר"ר אשר'ל מראפשיץ זי"ע. הגם שאינו זקוק לקדיש שלי, ברם שמעתי מחותני שהלומד משניות לעילוי נשמת צדיק שאין נחוץ לו הלמוד הזה, חוזרת זכות המצוה ללומד (עיין להלן סעיף ל"ג).“

(יב) אחרי הסיים נערכה סעודה – מרק ובשר – כדי המלך לכל הנוכחים. לעתים, בעת הסעודה היה משנן לעצמו הס"ק פסוקים מתוך ההגדה ורבה היתה התרגשות הצבור באותם הרגעים. אף יהודים מישובי הסביבה היו באים לסעודה.
 יג) החסיד ר' מרדכי חנא היה אומר, כי שריפת חמץ אצל רבנו הוא כעין תפלת ראש השנה.

(יד) באפיית המצות היה רבנו בהתרוממות הנפש ובהתלהבות עצומה. פניו בערו כשלהבת ועיניו ירקו גיצל' אש, מלאי אהבה ויראה. אחד החסידים המקורבים התבטא: „כמו שאי אפשר לחאר את מעמד הר סיני, כך אין אפשרות

מנהגי צדיקי ישראל

יג

לתאר את ההתרגשות בעת אפיית המצות של ערב פסח. המון רב של חסידים התאסף למעמד זה ואף מעיירות הסביבה באו, ושבו אחר כך לבתיהם לעריכת הסדר. בין הבאים היה גם ר' יחיאל שטיינמץ. פעם בעת אפיית המצות, כאשר בא לידי התעלות רוחנית, הררה בלבו: מה לו לחזור לביתו, מוטב שישאר אצל הרבי לעריכת הסדר. הוא ניגש אל הס"ק ואמר לו החלטתו. לשאלת רבנו, האין נדבר עם בני ביתו – להשאר או לשוב, השיב ר"י – לחזור.
(ט) אמר לו מרן זי"ע: „אם כן חזור למשפחתך כיון שכך נדברתם, להטעות – איני אוהב“.

(ז) היתה תקופה שרבנו היה מגלגל לעצמו את שלש המצות ל„קערת הסדר“ (בשנים האחרונות גלגל סתם, ואת שלש המצות שלו גלגל אחד החסידים) וכמוכן שמרו עליהן היטב עד עריכת הסדר.

(ז) פעם אירע שמחמת טרדות החג החחלפו המצות באחרות, בלי אפשרות להכירן. לאמו של הס"ק – הרבנית צפורה ע"ה – היתה עגמת נפש רבה עקב זה וכעסה על המשמשים, שלא שמו לב ולא השגיחו על המצות. מרן זי"ע כשמענו זאת, סיפר על כך עובדא, כי אצל אחד הצדיקים הכינו פעם צרכי פסח – עצים או תפוחי אדמה – והנה קפץ עליהם תרנגול מהחצר. קמה כהלה בבית ואחד מבני המשפחה גער ונוף בשמשים על שלא שמרו די. יצא הצדיק מחדרו והטיף מוסר לאותו בן המשפחה, היתכן שכועס! הלז הצטרק כי תרנגול של „חמץ“ דרך על המצרך של פסח, אך הצדיק המשיך להטיף לו, באמרו: „חז"ל אמרו (זהר חדש נח) כל הכועס כעובד עבודה זרה ואתה מספר לי על תרנגול חמץ!“

(ח) בראות פעם רבנו, שאברך התקצף בשעת אפיית המצות רמו לו, כי לא עשה נכון. כאשר הצטרק הלה ואמר: „הרי חמץ במשהו“, הפטיר מרן זי"ע: „האמן לי, משהו כעס גרוע יותר ממהו חמץ“.
(ט) בתפלת מנחה של קבלת החג עבר רבנו זצ"ל לפני החיבה.

ליל הסדר

(ג) איה סופר ואיה מונה אשר יוכל לתאר ולספר את הוד קדושת הרגעים הנעלים והנשגבים, בשבת המלך – מאן מלכי רבנן: מרן זי"ע עם בניו וחתניו, לבושים בגדי כהונה – בקיטלים הלבנים, לעבודה הקדושה של עריכת ה„סדר“, כשמסביב עוטרים את השולחן ומסובין חסידים ואנשי מעשה, שפניהם מבהיקים משמחה ואושר המושפעים מאורות דקדושה ומרגש והרבקות שהשפיע עליהם כ"ק רבנו זי"ע.

(ב) זהו לשונו של אדמו"ר זצ"ל ב„אמרי חיים“ ג' עמוד נ"ה: „אנחנו שזכינו לישב אצל כ"ק אדמו"ר זצלה"ה ולראות עבודתו והתלהבותו בסדר ליל שמורים, יש לנו געגועים להרמות אליו במעט קט, ומבקשים אנו מאת הבורא יתברך שמו לעזור לנו ברבר הזה, שכל כוונתו בעבודתנו תהא להחיש הגאולה

ולהוליקנו קוממיות לארצנו וישרה שכנתו בבית מקרשנו, ככונותיו של כ"ק זצ"ל".

כב) הס"ק סח ואמר: „אָ חסיד קען־מען ווערין – פינעם סדר“ [חסיד אפשר להיות – בהשפעת הסדר“].

כג) עקב השתוקקותו לקיום המצוות, רגיל היה רבנו להכנס לעריכת הסדר דקות מעטות לאחר סיום התפלה, ומיד הכריז „קדש“, וכך שנה ושילש מספר פעמים, עד שכולם ישבו מסובין ליד השלחנות.

כד) בעת סרוד ה„קעדה“ היה מתלהב ומכריז את המינים שהיה מניח עליה, כשעיניו מסתכלות בסרוד, לדעת היכן לשים כל מין, כדי שלא יטעה.

כה) פעם הסביר את פשר הרבר באמרו: „איפה שיש השתוקקות אין סדר“. בסיימו לסדר – היה נאנח לרווחה, כמי שגמר עבודה קשה.

פרק ח

הנהגות הקודש מאדמו"רי ספינקא

הגה"ק מוהר"ר יוסף מאיר – והגה"ק ר' יצחק אייזיקל זי"ע (מהגדת אמרי יוסף – חקל יצחק).

ערב פסח שחרית ירד וטבל בהשכמה ואח"כ התפלל בשעה שש. אחרי התפלה אכל סעודה של בשר בהאכסדרה שביררתו בצוותא עם האורחים.

בשעת הסעודה זירז את המסובים להרבות באכילה באמרו בלשון קרשו „קינדערליך עסט“ (אכלו, בניי), ומרגלא בפומיה שיטח בעל המאוד שע"י אכילת חמץ בערב פסח קודם זמן הביעור מקיימים מצות השבתה. כשגמר סעודתו חתם על השטר־מכירה, מכר חמצו לנכרי וביאר לו ע"י מתורגמן את זוכן השטר.

מנהגי זהירות להשמר מחמץ

במשך כל השנה הזהיר שלא לפרד פירודי חמץ במקומות שקשה לחטט אחריהם.

זההיר בכל השנה שלא להניח ספר על שולחן שאוכלים עליו אלא להחזיקו ביד.

זההיר להפוך כיסי הבגדים ולברקם מפירודי חמץ. בפסח היה נזהר שלא לשים על השולחן שאכלו עליו ספר שהשתמש בו במשך השנה, ואת החומש שהיו רגילין להניחו לפניו קודם אמירת תורה כרכוהו בנייד ופרשו ותחתיו מטפחת שהפסיקה בין השולחן להספר. בכלל ימי הפסח לא השתמש אלא במים שסוננו לפני החג.

את העופות שהוכנו לפני החג ציוה שלא להבהכן בקש מחשש שנמצאים בו גרעיני חמץ.
ציוה להוציא את הופק מהעופות לפני ההכהוב.
בפסח לא אכל דגים אלא כשנצודו לפני החג ע"י איש מהימן ששמוו מחשש חימוץ.

שריפת חמץ

כשהגיע זמן שריפת חמץ העלו מדודה בחצירו ודבינו השליך בה את כל החמוצים ועמר שם עד שעלו הלהבות והיו שפתיו מרחשין, להבה תלהט רשעים" (סדרור הר"ש).
אחר כך אמר, "כל חמירא" ג' פעמים ואת תפלת יהי רצון שנרפסה בהגרות, וכאשר הגיע לחיבות, וכל המעיקים לשכינה תבערם" הוריד כנחל דמעה.
אחרי שריפת החמץ התאספו בחצירו כל עניי העיר ובני ביתם ודבינו ציוה להעלות מהמרתף כלים מלאים יין כדי לחלק לכל אחר לארבע כוסות בשפע, ואת הכלי הראשון נשא דבינו בעצמו, וכך חולקו כמה מאות ליטראות יין.
כ' בס' פאר יוסף, שדבינו האמ"י כשהיה מעט מבוסס בסעודת פורים סיפר לאחיו הגה"צ הגאב"ד בענדיקאוויץ זצ"ל, איך שבצעירותו סבל דחקות גדולה, והגיע ער"פ ולא הי' לו כסף לקנות יין לר' כוסות וגם ב"ב היו חולים, עד שהוכרח לפני הסדר ללכת בעצמו לטוחר יין לקנות יין בהקפה, והדבר גרם לו עגמת נפש גדולה ונמצטער מאוד, ואולם – סיפר דבינו – תמורת חלישות הרעת שהיתה לו, חנן אותו השי"ת בהארה נפלאה כל כך שלא הרגיש כמוה בכל צמי חייו. וסיים, הלאי שארגיש עוד בחיי הארה כזו אצל הסדר (א"ה: יתכן שהענין המיוחד שראו אצל דבינו בעת חלוקת היין בער"פ שורשו בעובדא זו).

הכנת המצות

החל מראש חודש אדר בדיקו בני הישיבה את החטים כשדבינו עומד עליהם. נתן פרס למי שמצא כבדיקתו בצל או חטה מצומחת.
בהתגודדו בספינקא ובמונקאטש היה לו בחצירו רחיים של יד לטחינת החטים, ובעת היותו בסעליש נסע למקום שנמצא שם רחיים של מים בלי בייטלען.
בדרך נסיעתו לטחינת החטים למר בשולחן ערוך הרב התניא ז"ל הלכות השייכות לטחינה.
הכשרת הרחיים נעשתה ע"י בנו הגה"צ מו"ה נפתלי צבי הי"ד אבר"ק בילקא.
בשעת הטחינה עמד על יד הדיחיים והשגיח על המלאכה.
המצות לצרכי בני ביתו והאורחים שאכלו בימי החג נאפו בכיתו ובהשגחתו יום או יומיים אחר ראש חודש ניסן.

ערב פסח אחר חצות היום נכנס רבינו לאפיית מצות מצוה כשהוא לבוש בשטריימיל.

ברק את קרשי השולחנות שהיו מכוסים בפחי ברזל ואת הרעדליך (כלי ניקוב), וציוה להעורכים (וועלגערערס) שיקחו לכל מצה נייד חרש ועץ-מעגילה (וועלגער האלץ) נקי.

לתוך התנור המוסק השליך את ה„הושענא“ שהוטמנה לצורך זה.

כאשר התחילו ללוש נתן בעצמו את מנת הקמח הראשונה וכן את מנת המים הראשונה, והוא עומר על הלש ואומר „לשם מצות מצוה“ עד שנגמרה לישת עיסה זו.

את העיסה הראשונה חילק הוא בעצמו חתיכות חתיכות בין העורכים, ואת חלוקת יתר העיסות מסר לאחד מבני ביתו.

אח החתיכות תלש מן העיסה ביד ולא ע"י סכין, וקרא עליהן לפי הסדר, כהן, לוי, ישראל.

כאשר כל העורכים החלו מלאכתם התחיל רבינו באמירת הלל בקול חוצב להבות אש.

בין פרק לפרק הלך לכל פינה וזירז את העוסקים במלאכה, וקרא „הפירורים יהיו הפקר“ ו„לשם מצות מצוה“. כן עורר את הנערים שהוליכו את המצות להתנור שיעשו מלאכתם בזרירות.

כשמוליכי המצות להתנור קראו „אַמְצָה אִין אויוון“ („מצה – בתנור“) היה רגיל לחקנם שיאמרו „אַ מצוה אִין אויוון“ („מצוה – בתנור“).

אחרי שנאפו המצות ונטל מהן חלה נתן לכל אחר מהמסייעים שתי מצות. בכל ימי החג לא אכל אלא מהמצות שנאפו ערב פסח אחר חצות.

גם בני ביתו והאורחים לא אכלו אלא מהמצות השמורות משעת קצירה שנאפו בביתו אחרי ר"ח ניסן, וגם באחרון של פסח לא בא לביתו אלא מצות אלו.

אחרי גמר האפיה הלך לטכול לכבוד החג.

פרק ט

הנהגות הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זצ"ל (מט' דרכי הישר והטוב)

(א) בבדיקת חמץ אור לארבעה עשר לבש השטריימיל.

(ב) בערב פסח הלך לאפיית המצות לערך שעה אחר חצות היום בלויית בניו וחסידיו כולם מלובשים בבגרי שבת ויום טוב, ואמר בעצמו הלל, וביריו הטהורים חלק חתיכות העיסה להלשים.

ג) אא"ז לא משתוקק שיבאו אליו אורחים לחג הפסח.
 ד) בערב פסח היו מביאין לפניו כד גדולה מלאה יין, והוא בעצמו הי' מחדד היין לעניי העיר על ד' כוסות, (מעולם הלך רבינו בערב פסח לבית האופה ברגליו הטהורים ופ"א בא לקראתו השו"ב ר' יהודה ז"ל והביא לו מרוד משוכה, ושמח ע"ו רבינו עד למאד, ולכן נתן לו אחר כך יין על ד' כוסות בכפליים).
 ה) החטים צריכים להיות משומרים לשם מצה, וטוב אם הם משומרים לשם מצה משעת קצירה, וצריכין לטחון אותם עכ"פ יום א' לפני האפיה, אין לשין אלא במים שלנו, וטוב לשאוב קודם צאת הכוכבים, ואם אופין ביום א' צריכין לשאוב המים בליל וא"ו קודם בין השמשות (צ"ע כוונתו בזה, דמדויק לשונו קודם בין השמשות נראה דכוונתו על יום וא"ו סמוך לכניסת שבת, עיי' בשו"ע או"ח תנ"ה ובשע"ת סק"ד), וצריכין להניח המים במקום קר, ואם יש לחוש מהפרשת שלגים טוב יותר לשאוב מבאר ולא מנהרות.
 דיני אפיית המצה: אין לשין יותר משיעור חלה, וטוב לומר שהוא לשם מצת מצוה, ולענין נטילת חלה צריכין לצירוף סל, אין לשין במקום השמש וסמוך להתנור, מצות מצוה אין לשין ע"י עכו"ם וחרש שוטה וקטן, (הרא"ש זל"ה הי' משתדל כעצמו באפיית המצות שלו), התנור צריך שילכו הגחלים ע"פ כולו ולא די בשלהבת, אסור לעשות מלאכה בערב פסח לאחר חצות עכ"פ וקודם חצות תלוי במנהג ובמקום שנהגו לעשות עושין, והבכורות מתענין בערב פסח, וכל אדם אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל מצה לחיאבון, ויהיה שולחנו ערוך מבעוד יום שבעוד התינוקות נעורים ישב לאכול, וצריך להיות מסב על השלחן על שמאלו, הכוס צריך שיחזיק רביעית, וצריך לשתות רוב עכ"פ, אכילת מצה צריך לאכול מתחילה שני זיתים דהיינו מהשלימה העליונה ומהפרוסה ואח"כ יאכל כזית מרוד בלי הסיבה ואח"כ כזית מצה של כורך עם מרוד בהסיבה, אכילת אפיקומן צריך להיות לכתחילה שני זיתים, ועכ"פ לא יפחות מכזית, וצריך ג"כ להיות לו מזומן, וגם עני על שלחנו, ובליל ב' של יו"ט יתחיל לספור ספירת העומר, והוא מצוה גדולה.

פרק י

מנהגי הגה"צ בעל, חזון איש" זצ"ל

בקובץ אגרות סי' קפ"ה כ' זו"ל:

שלום רב

אחדשה"ט, אולי יוכל כבודו לעלות ירושלימה לאפות מצות, והנני מעלה כאן את הדברים אשר בוכרוני בזה.

מנהגי צדיקי ישראל

- א. כל העוסקים יהיו גדולים בשנים, וברוקים, איש בצמיחת זקן והעליון, ואשה כמו שנאמר שרים וגו', ואף הנותן מים לקמח בכלל.
- ב. יאמרו בתחלה שכל שיעשו בעסק אפית המצות עושין לשם מצות חובה.
- ג. המים ישאבו ממעיין בשעת שקה"ח, וילינו י"ב שעות בבית שלא הוסק.
- ד. ירקרו הקמח בנפה חדשה או כעין חדשה.
- ה. הצפחת ששואבין הקמח חדשה או כעין חדשה.
- ו. לא יתנו מים שלא לנו במים שלנו.
- ז. כלי לשאיבת המים תהא של זכוכית.
- ח. לא תלוש יותר מקילא קמח בב"א.
- ט. תזהר שלא להעזיף המים והעיסה תהא בלילתה קשה.
- י. להיות הכלים כולם בדוקים ע"י בקי בדקדוק ויהיו נקיים מפרורי חמץ בעת התחלת האפי' אבל באמצע האפי' אין להפסיק בשביל הנקו'.
יא. (שלא) תהא העיסה מהתחלת הלישה עד באם לתנור בלי הפסק.
- יב. כל עסק המצה יהי בבית שלא הוסק ולא כנגד החלון, בומן שהחמה יורחת.
- יג. המקלות יתחלפו בכל פעם ויהיו מקלות הרבה ולא יתנו מצה על מקל נפשר.
- יד. מרדה שמוציאין בה המצות מהתנור ילכנו באור כי מרוב התשמיש יש לחוש שנגעה ברבר שיש בו ח"ח.
- טו. ע"ד תרומ"ע מהקמח.
- טז. אין לקמץ הוצאות המצות ולא לחוס עליהן כלל.
- יז. לא יתערבו המצות בשל אחרים שלא לגרום ספיקות בהלה, אלא ייחדו המצות לבדיהן, בעת אפי'.
- יח. התנור יהא חם ממהר לאפות, ואל יאפו בשעה שכבר נצטנן התנור והאפי' משתהית.
- יט. כל העסק יהי ביד אדם ולא במכונה כלל.
- וראינו לנכון להעתיק כאן רשימה שהכין לעצמו הגאון הצדיק המפורסם בעל „חזון איש" וצוק"ל, והיא נרפסה בספר „אגרות חזון איש" סי' קפ"ו:

- ☆ רלי למים שלנו,
- ☆ בגד לסנון המים,
- ☆ חבל לקשור את הבגר בכלי,
- ☆ לנקות הקערות,
- ☆ לנקות עוד קערה (אם צריכה טבילה ?)
- ☆ קערה לרחיצת הידים,
- ☆ שלחנות תחת הטסים,
- ☆ טסים לעריכה
- ☆ לנקות המגלגלים,

מנהגי צדיקי ישראל

- ☆ לנקות את המעגלות של העריכה,
- ☆ לנקות נייר החול,
- ☆ סכין,
- ☆ מקלות לרדות לתנור,
- ☆ מרדה,
- ☆ מטפחות הידים,
- ☆ מטפחות הכלים,
- ☆ להזמין את האנשים (נותן קמח, מחרחר, מושיט לאופה, אופה, רוחץ כלים, לשה, מתלק העיסה, עורכים),
- ☆ שתי כוסות,
- ☆ סדק למצות,
- ☆ לנקות את התבות להנחת המצות,
- ☆ לקצר את המקל הסדוק,
- ☆ מטאטא בשביל התנור,
- ☆ מגרפה,
- ☆ עצים,
- ☆ עצים יבשים להאיר לתנור,
- ☆ קערה לגחלים.

פרק יא

מנהגי הסבא קדישא מהרא"ז מקרעטשינף זי"ע (מספר רזא דעוברא)

וז"ל: ידוע ומפורסם שבבית פרימשלאן ונדבורנא, דבו מאד הרקרוקים והחומרות בכשרות והידור נפלא בעיני פסח (וכפי שמבואר בשער האותיות בפרטיות כמה עניינים באות פסח). ומה מאד גדלה ורבה עבודותיו של רבנו הק' מאחד פורים עד חג הפסח. ובפחד נשגב השגיח בעצמו על ביעור החמץ, בחדריו, וחצירו, ובית מדרשו. שהכל ייעשה בתכלית. ותמיד מצא להוסיף לחדש ולהתאמץ, הן בביעור החמץ, והן בכשרות המצות, וש"ר הנצרכים לחג. והגם שהתנהגות רבנו הק' היה בדרכי נועם ושפה רכה. ועדין מזג למאד (כידוע), אבל לא כן היה בהכנסת לחג הפסח, שתמיד מצא חסרונות ודקרוקים שונים שעדיין לא יד"ח בביעור ונקיון. וביראה גדולה ופחד נפלא, היה מיצר ודואג מאד, על כל עבר ופינה, חוק וסדק. ותמיד המציא עצות חדשות ונפלאות, הן בביעור החמץ והן בכשרות הפסח. וכמו"כ הידורי אפיית המצות הקדושים,

היו מבהילים את הרעיון. החל מקצירת החטים ועד אחר הפיית המצות. ונפרטם אחר לאחד.

כשהביאו את החטים אחר קצירתם (שהיתה בהשגחה מיוחדת ע"י אנ"ש רבנו לשם מצות מצוה) לערך מאה וחמישים ק"ג לצורך הבית (כי זולת מצות שאפו בביתו ככל הידוריו לא ניתן להכניס לבית רבנו שום מצות אחרות). וכמו"כ לחלק לאנ"ש ועניים לצורך הסדר. העלו אותם לעליה, ותלו את השקים התקרה, באופן שיהיו תלולים באויר שלא יגיע אליהם שום לחלוחית ח"ו. למחרת שושן פורים עזב רבנו את חדרו. שבו ישב כל השנה. עד התקרב ליל הפסח (וענינים נשגבים היו לו בזה). וניקו את החדר בתכלית. והוציאו את כל הספרים. ושם, התחילו כל אנשי ביתו, וחובשי ביהמ"ד, וצאצאיו, ללא יוצא מהכלל, לברור את החיטים, ובררו כל חיטה וחיטה בפ"ע, מחשש חימוץ, וחיטה שנתבקעה או חמוצה (אויסגיוואקסין) נזרקה תיכף (באופן כזה בידרו כל החיטים מהחל ועד כלה). והיה פקודה שלא לדבר כלל בעת עבודה זאת. כי בעת שמבררים יכול לפעמים לפלוט איזה לחלוחית מפיו, ועי"ז יוכלו ח"ו להחמיץ החיטים. ואחד מיקירי אנשי ביתו זקן וחסיד ישב בפנינת הבית בעת ברידת החיטים, וסיפר ספורים ועובדות מפליאות מצדיקים, ששאב ממקורות נאמנים. וצעירי הצאן שומעים לקולו בעניני עבודת השי"ת.

סמוך לחדר רבנו הק' עמרה רחיים של יד גדולה. ובכל ערב טחנו את החיטים שנבררו באותו יום. וטחנו זוג זוג, בשני גלגלים משני צדדיו (כנהוג). לחמש עד עשר דגעים, עד שנתמלאו מים מויעת המצוה הקדושה (כמובא מהאר"י הק'). ובשורות עמדו וחיכו בכליון עינים שיגיע תודם לטחון החיטים. ולפעמים עמד רבנו הק' ג"כ בין השורות כדי לטחון בעצמו. כרמצינו בחז"ל (ירושלמי בכורים פ"ג מ"ד) אגריפס המלך עמד בשורה ככולם בהבאת בכורים. והכל היה בדחילו ורחימו בעבורת הקודש בכוח ובפועל. ונשפע על כל העוסקים במצוה זו יחד עם רבנו הק' שפע קדושה, וחשיבות, וחביבת המצות. בשמחה יתירה ונלכבה, ובהרגש פנימי נשמע כמ"פ מפי רבנו בעת הטחינה, „לשם מצות מצוה“.

וכולם כאחד חפצים ושמחים בעבודת השי"ת. והויעה מרוכ העבודה היתה לחשיבות ותשוקה בעיניהם, ובעידן רעוא זה, נשמעו שיחותיו הנעימים בענינים שונים, חדשים, ונפלאים, במצוה דעסיק בה, בכדיחא דעתיה עליו בשמחה של מצוה. וכולם צמאים לשמוע אמרותיו הנחמדים מפו ומפנינים המלאים ביראת השי"ת ואהבת המצות.

לפני חג הפסח אפו שני ימים מצות לצורכי הבית והאורחים. וכן גם חילק רבנו זק"ל למקורביו בעיירות שונות (שלא היה ביכולתם לבוא ער"פ) מצות לילי הסדר. וכמו"כ גם לעניים שלא היה ביכולתם לקנות כל צרכן. מים שלנו: שנים רבות היה רבנו רואג לקיים מצוה זו ללא שום פקפוק וחשש. כי היו לו כמה חששות בענין ששואבים מהבארות ופתוחות הן לאויר העולם וכדומה. ולכן עשה במרתף ביתו משאבה מיוחדת (פילומף) דק למים

מנהגי צדיקי ישראל

כא

שלנו. וזמנה שאבו גם מים לכל ימי החג לשתייה וכישול. ומשאבה זו נעולה היחה כל השנה. כלי עץ גדולים ומיוחדים היו רק למים שלנו משנה לשנה. ועכ"ז בכל שנה גיעלו אותם מחדש להוספת רקדוק וחומרא.

למצות שאפו לפני פסח ג"כ הלך רבנו בעצמו לשאוב מים שלנו, ובכבוד שב"ק. ולפני שהתחיל לשאוב, שטף עו"פ את הכלים במים מזוקקים מהמשאבה. ואפילו את המטפחת שמונחת היחה על הכלי, כדי לזקק עו"פ המים, שטף ג"כ במים מזוקקים, וסחפו היטב (שלא יתערב טיפה מהמטפחת שלא נשאב לשם מצות מצוה. לתוך מי מצוה). ועל פי המשאבה קשור היטב מטפחת עבה מיוחדת לפסח לזקק את המים הבאים. ועל כלי הגרול המקבל ג"כ מטפחת, לזקק עו"פ. ומילא מים מהמשאבה לתוך ספל קטן, ומהספל לכלי הגרול, וכל ספל וספל ששאב, מנה וספר באותיות אלפא-ביתא (וכתיב בקב הישר ראיתי נוהגים בעת ששואבים מים שלנו לספור באותיות התורה. להמשיך קרשית האותיות לתוך המים). ובאותיות מנצפ"ך כפל את השאיבה. אבל לא כפל האותיות בקול. עבודה שאיבת מים שלנו (אפילו למצות שלפני פסח) היחה עבודה רבה ונפלאה. ופחד ויראה שרר על כל הנוכחים. ורבנו הק' רבוק בחי החיים בעבודת מצות השי"ת. ובמצעע השאיבה שמעו ממנו כמ"פ פסוקים בפחד גדול ובקול חוצב. ושבתם מים בששון ממעיני הישועה. ארון ממעיני הישועה השאיבי, בדרך תפילה ובקשה, ביראה ואהבה. אחר השאיבה העלה בעצמו את המים ששאב לביתו, ובקול רעש גדול הכריז לשם מצות מצוה (כי ממצות אלו נתן לאנ"ש מעיירות הסמוכות ללילי הסדר, כאמור). בעת ששאב ספל האחרון שפך ציזו לתוך הכלי, ומהחצי שנשאר שחה רבנו הק' מעט, ואח"כ רחץ עיניו ג"פ, ואמר מצות ה' ברא מאירת עינים. והרטיב במקצת זקנו ופיאותיו. ומהנותר בספל נתן לצאצאיו ולהעומדים בקרבתו. וזכות רב נחשב הי' למי שזכה לכיבוד זה.

ההידורים באפיית המצות: נפלא היה למאר. על השולחנות לוחי עץ חלוקים מאד (שלא יכנס בסדקים מעט עיטה ח"ו). מיוחדים לאפיית המצות, וגילגלו את המצות על ניר. במצות שלפני ער"פ, לכל ג' מצות ניר חדש ומגלגל נקי אפילו היחה הניר והעגולה נקויה לגמרי (ואם נדבק משהו במגלגל או בניד אפי' בניצו: ראשונה החליפהו. ואפי' ג' למצה אחת) ואת המגלגלים וכן המקלות שבהן מכניסים המצות לתנור, ניקו היטב עם שברי זכוכית (ולא עם ניר זכוכית). נקיבת המצות נעשה ע"י חתיכי עץ חדים למאר. ולכל מצה מנקב חרש (ולא עם גלגלי ברזל רע"ל"ך). ואם נפל מגלגל או מקל שמכניסין בו מצות לתנור, על הארץ, ניקו אותו מחדש (אפילו לא היה משומש עדיין). אחר כל ג' מצות (אפילו לפני ח"י רגעים) רחצו ידיהם כל העוסקים בהם. וחתנור למצות הגם שמיוחד היה רק למצות, ולא השתמשו בו כל השנה, עכ"ז מעל"ע לפני אפיית המצות הסיקו את התנור עד שיהא נצוצות נתוין מקרקעיתו. רבנו הק' היה בעצמו הרודה בתנור. והלך במלבושי שב"ק בימי אפיית המצות (וגם במצות שלפני פסח). ועבודה גדולה ביראה ובאהבה

והתרוממות הנפש היחה עבודת אפיית המצות אפילו שלפני ער"פ. וכמ"פ חזר עה"פ, "ועברתם את העבודה הזאת בחורש הזה" כדגש נורא ונפלא. ביום שאפו מצות לא אכלו כל המתעסקים לחם כלל (מחשש שלא ירבך בהם ח"ו).

(בחומרות ודקדוקים באפיית מצות ער"פ יבואר להלן בעוהשי"ת)

הספרים שהשתמשו בהם כל השנה, הוציאו לפני פסת להחצר, ופתחו אותם לרות היום, ואח"כ נגבו אותם היטב, והצניעו אותם בחדר מיוחד סגור על מנעול ובריה, ולא השתמשו בהם כלל בפסח. וספרים מיוחדים שהיו מוצנעים כל השנה משומרים במיוחד לחג הפסח, ורק בהם השתמשו, וספרים שהעלו על השולחן, כגון סידור, הגדה, מחזור, והספרים שרבונו עיין בהם, היו מעוטפים בניד. ובער"פ נהג רבנו לרפרף את סידורו רף רף וניקה אותו בקנה תרנגול, ועטפו בניד, והתפלל בו גם בימי חג הפסח.

על השולחנות שאכלו עליהם היה לוחות עץ מיוחדים לפסח. ועליהם מפות וקערות מיוחדות לפסח. ותחת כל קערה שבו מאכל חם, נתנו מתחתיו עוד קערה. כף או מולג וכדומה שנפל על הארץ בפסח, לא השתמשו בו יותר כל החג. וכמו"כ לא השתמשו בפסח בשום כלי שלא היה מוצנע על העליה לצורך החג, וכמובן שלא גיעלו שום כלי שהשתמשו בו כל השנה, להכשירו בפסח.

בביתו לא השתמשו בסוכר בפסח. ורק בשנים האחרונות כשניתן ההכשר על סוכר ע"י גיסו הרהגה"ק מדואמאן וצל"ה השתמשו בזה, ורק באופן שהרתיחו אותו לפני התג וזקקו אותו. וכמו"כ לא השתמשו, בתה, וקאפע. ושמן זית לפסח ג"כ לא בא אל בית רבנו. ורק בשומן שנעשה בביתו בתכלית ההידור, ולא אכלו דגים כלל בפסח. כמנהגי אבותה"ק נ"ע.

רבנו הק' לא היה מעשן כלל כל ימי חג הפסח, ומאר הזהיר על זה. וכן נהגו אחריו אל באי ביתו, לא השתמשו בפסח דק בקערות של זכוכית, ומאר הקפידו על זה (מפני חששות על כלי פורצלעיין וכדומה).

שאיבת מים שלנו למצות ער"פ: היחה עבודה נוראה ונפלאה, ולא כל מוחא סביל דא (ועי"ל בענין מים שלנו). וכמובן בכגרי שב"ק, ופ"א נוכח בעת זו אברך אחד חסיד ויד"ש בעל השגה בעבודת השי"ת. וכאשר נתרגש מאד מעבודה נפלאה זו, אמר להבלח"ט לכ"ק ארמו"ד שליט"א, בזה"ל: שומעים ורואים כספה"ק מעבודת הצדיקים הקרמונים, אבל לא מרגישים ומבינים עינינו. אלם, מי שרואה את רבנו הק' בעבודותיו, ככל ענין, עבודה, והתלהבות וכוונות, בפני עצמו, יוכל להגיש ולהבין גדולת הצדיקים הקרמונים. ואיך שייקרא עבודת הקדוש, ובקול רעש גדול אר"ד וחוק העלה בעצמו את המים ששאב לשם מצות מצוה. דרך כל חרדיו. והניח בחרדו, עד עת אפיית המצות, ותמיד התפלל מעריב בכגרי שב"ק. ואחד תפילת ערבית הלצן, לפני בדיקת חמץ.

אור לארבעה עשר: בורקין את החמץ לאור הנר. ורבנו עשה בעצמו נר של שעוה, ולפני בדיקת חמץ הצניעה זוגי הרבנית הצ' (דייקא) עשרה פתיחים (כמבואר בכתבי האר"י) (מונחים בתוך ניד סגור היטב שלא יתפרד איזה פתיחה וישאר ת"ו) ועבודת הבדיקה נמשכה כמה שעות. וכרע והשתטח על הארץ תחת

המיטות וכדומה. וטיפס על הארונות. ובכל חורין וסרקין בכל ביתו וביהמ"ד את הכל בדרך בעצמו, בבדיקה היטב, וחיפוש בנר. ולא הניח מקום קטן וגדול שלא פישפש ובדק בו, וכדרכו שאח הכל עשה בכוח עז. במס"נ. ואח"כ אמר כל חמירא והיה"ר הנדפס בסידורי בית יעקב מר' יעקב עמדין.

ערב פסח

ערב פסח הקדים מאד בחפילת שחרית. וכמו"כ לא האריך בחדר"ת כדרכו, כי אם עשה סיום יחד עם הבכורים, ותיכף חלץ התפילין, והלך ליטול ידיו לסעודת חמץ של ער"פ, ואמר בשם זקנו מוהרא"א הגדול מפרימשלאן זצלה"ה, שאחד מג' דברים שיתגלה בביאת המשיח הוא, שסעודת חמץ של ער"פ צריכה להיות כסעודת שלמה בשעתו, ובסעודה זו אכלו כל מיני חמץ המצוי, כגון לחם, חלה, לחמניות וכדומה. ולפני נט"י אכל כמה מיני מזונות מפורים (דייקא), ובהסעודה אכלו ביצים מבושלין, רוטב, בשר, לפתן, וברך ברהמ"ז על כוס שר (לענין שיהא ג"כ חמץ). וכל הסעודה הגדולה הזאת ארכה רגעים ספורות בלבד (לערך עשר רגעים). כי זקנו הק' מוהר"מ מנדבורנא זצלה"ה אמר, שהודיעו לו מן השמים שסוף זמן אכילת חמץ בער"פ הוא, שבע ומחצה. וכן נהג אחריו רבנו הק' וכל באי ביתו.

דקדק מאד שעד זמן שריפת חמץ יהא כבר כל החמץ מבוער. וכמו"כ כל הכלים החמצים סגורים ומסוגרים במקום שמושכר לא"י. ובעצמו כחב שטר מכירת חמץ (בנוסף מדויק ומדוקדק מאד לכל הדיעות). וקרא אותו בקול לפני הא"י, ומתורגמן חירגם אותו ללשון הא"י, והסביר לו כמ"פ שרוצה את המכירה בחפץ לב, ונותן לו הכל במחיר זול מאד, כדי שיהיה לו כדאי לקנותו, וחתם עצמו על השטר לפני עיני הא"י, וגם להבדיל הא"י חתם עצמו, וקיבל מעות קדימה מהא"י (והצניעו אותו כדי שלא ישחמשו במעותיו). ואחר הפסח נתנו לו בחזרה אותו שטר כסף (ממש) שקיבל ממנו, והוסיפו לו כנהוג. החמיר שלא למכור לא"י שום דבר חמץ ממש, כגון קמח, סולת, אטריות וכדומה. ורק לבערו קודם הפסח, וכמו"כ לא בא לפיו אחר פסח שום מאכל וחמץ שנמכר לא"י על פסח.

כשהגיע זמן שריפת חמץ, עשו מדורה, והשליך לתורה את הכף אם הפחיתים, וכן הנוחר מנר של שעה שהיה לצורך הבדיקה, והדליק מעלה עשן (סיגרייה) ושאף ממנה כמה שאיפות ובחצייה זרקה ג"כ לתוך המדורה, וחתה היטב בגחלים, ובתוך כך אמר היה"ר הנדפס בסידור ר' יעקב עמדין בבכיות ודמעות נרגשות, בהשתפכות הנפש למאד. וכשנכבה המדורה, זרה ופירר לרוח את הנוחר מהגחלים, ואח"כ עבר בכל חדרי ביתו ובית המדרש וחצירו, ואמר כמ"פ כל חמירא.

אפית המצות בער"פ: מאד דקדק רבנו להתחיל האפיה שעה וחמצה אחר חצות היום. בזמן התחלת הקרבת פסח בזמן שביח המקדש קיים שיבב"א

(ועיין בשע"ת בשם הרוקח ושב"ל). והרקדוקים באפיית מצות מצוה רבו מאד. ולפני אפיית מצות אלו, גיעלו עו"פ את כל הכלים שהשתמשו בהם לאפיית המצות לפני פסח (וכן גם את המגלגלים שהיו כלי עץ דווקא). ולכל עיסה ועיסה (הניגע מיירע) קערה נקיה. ולכל מצה החליפו את המגלגל לנקיה. וכן מנאב חדש (ממש) לכל מצה (כזכור נקיה). ולכל מצה שהיה מעץ). ולכל מצה ניר חדש. וכמו"כ החליפו לכל מצה מקל שמכניסין לתנור. ואחר עשיית מצה אחת בלבד, רחצו ידיהם כל העוסקים בה (ועיין שער האותיות אות פסח בעניני החומרות של זקנו הק' מוהר"מ מנדבורנא וצלה"ה).

2

כאמור לעיל שדבנו היה הרודה בתנור, ובהקפדה גדולה נוראה ונפלאה, ולא הוציא שום מצה עד שנאפתה יפה יפה (ואם לא היתה מגולגלת היטב ועי"ז נעשתה בצד אחד למאכולת אש לא איכפת לו כלל, וכמעט שלא הוציא ככלל מצה כזו מהתנור, כי אם זרקה לתוך האש במרדה מיוחדת). וכמה פעמים אמר שהמצות שהוא אופה יכולים להשרות במים ללא כל פקפוק, מרוב האפיה היפה (אמר להלכה אבל למעשה לא עשו כן כמובן).

וכמו"כ נתן בעצמו את המים ללישת העיסה, בעד"פ, שהיה המתחיל במצוה והגומרה לכל האפייה. ובהתחלת האפיה כשנתן את המים ללישה הראשונה, פתח ואמר בשעטומ"צ הלליה וכו'. וג"פ התחיל את ההלל בעת האפייה. ונפלא היתה עבודתו הגדולה בכוחות שלא כדה"ט, דיצותיו הרבות, ממקום נתינת המים, לעבודת התנור (שהיה מרחק מן הקצה אל הקצה כמובן). ואם היה באמצע נתינת מים, ושמן שקנדין, מצה לתנור יצא בריצה כחץ מקשת, למקום התנור לקחת המצה, כדי שלא תהיה ח"ו רגע בלי עסק. ודי ומספיק היה לדאות עבודתו וזאת ביראת השי"ת שנגע ללבו הטהור. שלא יצטרכו לחכות עליו אפילו רגע. אבל, גם לא ויתר על עבודת נתינת המים לעיסה, כידוע (ומובא בשער האותיות אות נפלאות) שזאת היתה גם עבודתו של הרה"ק מרוזין וצלה"ה.

וכולם מודים ומשבחין ואומרים ששום נברא א"א היה לו להראות עבודה כזאת (ובפרט בימי זקנותו) בריצה נוראה כזאת לעשרות פעמים בעת האפיה (וכידוע שהרודה בתנור כשלעצמו עבודה מפרכת הוא). ורק מטעם, שרבו דומה למלאך ה' צבאות, וקו"ה יחליפו כוח. אחר אפיית המצות הניחו את כל הכלים למקום שהיה מושכר להא"י, כי נמכר לו כל הנדבק בכלים אלו בשטר מכירה בנפרד, שזמן מכירתו החל, אחר אפיית המצות, ע"כ. ועי"ש עוד הרבה הנהגות נפלאות על כל ימות הפסח.

החומרות בפרימישלאן - ונדבורנא

עו"ש בספר רזא דעובדא (שער האותיות פסח אות ב') כ' ח"ל: כפי שידוע ומפורסם שמה מאד רבו החומרות והרקדוקים בעניני פסח בפרימשלאן ובנדבורנא, ופעם סיפר הרה"ק מוהר"מ מקדעטשניץ וצלה"ה שאצל אביו הק' מוהר"מ מנדבורנא וצלה"ה, עלה פעם אחת שבע חצי מצות מער"פ,

עשר רענדליך (כבזמנו עשרת אלפים לא"י בערך), כי בנו חנור חדש לפסח, וגם חפרו באר מים חיים חדשה לשאיבת מים שלנו, ולפי שרצוי היה לעשות עשרה עיסות (הנקרע מיירעס) ובכל עיסה עשרה מצות, ולכן הכינו עשרה קערות חדשות ללישה (לכל עיסה קערה חדשה לגמרי), ומאה מרדדים, לכל מצה מרדד חדש, ומאה מקלוח להכניס המצה לחנור במקל חדש, ומאה מרדות, להוציא כל מצה מהחנור במרדה מיוחדת, אולם בער"פ החאחר הרה"ק מוהר"מ מאד (כדרכו בקודש בהכנותיו המרובים), וכשהחילו לאפות המצות היה כבר ממש לפנות ערב, ובלית ברירה לשו רק עיסה אחת, שהכילה עשר מצות, ואירע שמצה אחת נפלה על הרצפה לפני אפייחה, ושניה נשרפה בחנור וחצי המצה לקחו חלה, נשאר שבע וחצי מצות ועלה סכומו לעשר רענדליך סכום עצום ורב, ע"כ.

פרק יב

(השמטות)

מנהגי הגה"ק בעל המחו' שו"ת קול ארי' זצ"ל (מתלדות קול ארי')

- (א) כאשר דרש בשבה"ג דיני פסח אמרם בעל פה ועשה נוסח מדוקדק לשטר מכירת חמץ אשר רבים השחמשו בו.
(ב) אכל חמץ בער"פ.
(ג) בכל הפסח אכל ממצות שמורים שלו שנאפו קודם יו"ט בהשגחה יתירה, אך בלילות לא אכל רק משל ער"פ, אשר הי' בעצמו אצל האפי"י, והי' דרכו לשבח את המצות כמה טובים הן.

פרק יג

מנהגי הגה"ק בעל תפארת שלמה מראדאמסק זצ"ל

מנהגו הי' שאפה את מצות מצוה שלו ביחד עם שאר המצות ולא דקדק לאפותם דוקא בערב פסח, וכן נהגו בניו הצדיקים זצ"ל וחסידיו כורחי בריתו אחריו (אהל שלמה ל"ג).

פרק יד

מנהגי הגאון הצדיק בעהמח"ס חפץ חיים – ומשנה ברורה,

וצ"ל

(נעתק מפ"י החפץ חיים על סידור התפלה)

- (א) באפיית המצה הי' נזהר לצקת את המים בעצמו, כי היציקה היא היא תחלת הלישה, לפיכך צדיקים לשמה כבר מיציקת המים.
העבודה: „כל מה שאני אעשה במשך כל היום יהי לשם מצת מצוה“.
[הלשון מגומגם אבל המכוון שכן אמר קודם הלישה].
- (ב) כל ימות הפסח אכל רק מצה שמורה, ולא שדוי', משנשאל פעם משום מה הגאון מווילנא אכל שדוי' והוא איננו אוכל, השיב: הבו לי מצותיו של הגאון ואוכל גם אני שדוי', ברם על בני הבית ציווה לאכול שדוי' שלא לפגום בשמחת יו"ט.
- (ג) בסדר של פסח הי' מתרגם את כל ההגדה באידיש בשביל בני הבית, כמו כן תרגם באידיש כל פרט ופרט של הסדר, „ולשם יחוד" לפני אכילת מצה וכדומה, הי' אומר בעמידה ובנעימה של התלהבות. לזהטת ודביקות עמוקה בפני בני הבית: הננו מתעתדים לקיים מצוות אכילת מצה לכבוד ד' ככתוב בתורה.
- (ד) במיוחד בתפלת יו"ט דאג שלא יאדיכו בגלל החלשים שישנם בין המתפללים וקשה להם שלא לסעוד את הלב עד שעה מאוחרת.

יהי רצון שבזכות הוצאת חיבור הלזו יזבינו הקב"ה לקיים בל מצות של פסח ושלא נבשל ח"ו בשימצא דחימצא ובר חימצא מעתה ועד עולם, ועי"ז ישפע שפע רב להנצל בכל השנה משמך כ"ש של מאבלות אסורות.

ובזכות זה נזכה להשפעות מרובות ברבות וישועות והצלחות ברוחניות ובגשמיות לנו ולמסייענו וזרענו וזרע זרענו בתוך בלל ישראל אמן.

ת. ו. ש. ל. ב. ע.